— శ్రీరస్తు —

శ్రీ [illegible] సాద్రి [illegible]

పా[illegible]

[illegible]

శ్రీమదాంధ్ర[illegible]శ [illegible]
జధానీపరిపాలక [illegible] బిరుదాం
[illegible]త శ్రీమన్నరయు [illegible]రాయ
ప్రేర[illegible]పత[illegible]సంభావి[illegible]న్యాయ[illegible]
[illegible]కోవిదైశ్రీమన్మ[illegible] వేంకటరంగాచా
[illegible]ర్యవిరచితము;

హేమాపురీ సంస్థాపిత మంజువాణీ ముద్రాక్షర శాలాయాం,
శ్రీత్రిభువనైరవాఖిల విద్వజ్జన ప్రమోదాయ ముద్రాపితంసత్
విజయతాంతమాం

షవంశోద్భవం,
ణాఖ్యంగురుం,
నాసంతథా,
ార్యంముదా॥

1913.

శ్రీమత్సంయమిసార్వభౌమాయనమః.

పాఘ్రొత్తి సూత్రార్థదర్పణః ప్రారభ్య

శ్లో॥ సదాధ్యాత్వాదేవం సకలగుణసామ్రాజ్యమనఘం
మునీనాంయస్సూత్రే ష్వపదకమల మానస్యబహుధా
విధాతుంవాదార్థంః మపివిశదంకౌతుకవశా
త్సదారఙ్గాచార్య్యః మతివిబుధానీకమమలమ్॥

2. శ్రీమద్వేంకటలక్ష్మణార్యయమినం శ్రీశేషవంశోద్భవం,
శ్రీరఙ్గార్యమణిం భజామిసతతం శ్రీకుప్పణాఖ్యంగురుం,
శ్రీమౌద్గల్యకులాంబుజాతతరణిం శ్రీశ్రీనివాసంతథా,
శ్రీమత్కృష్ణగురూత్తమంగుణనిధింశ్రీరాఘవార్యంముదా॥

3. కాణాదగౌతమపథేపిచశబ్దశాస్త్రే
ప్రాభాకరాదిమతభేదనిబన్ధనేషు
నైవాస్తిమత్పరిచయోపితథైవసాంఖ్యే
కానఃక్షతిర్వ్యాజయతేయతిరాజవాణీ॥

4. పాఘ్రేతిసూత్రేపరిదృశ్యమానే
కశ్చిద్వివాదః కలితోస్తిలోకే
తత్రాస్త్రరేకల్పకకల్పనానాం
కరోమిఖణ్డాన్స్వవికౌతుకార్థమ్॥

5. సవాదరత్యక్షమిదంజయార్థమ్
నచైవపాణ్డిత్యనిరూపణార్థమ్
చాపిపత్రాస్త్రరలేఖనార్థః
పరన్తుసౌహార్దనిదర్శనార్థమ్।

6. లిఙ్నబన్తచయానాఞ్చ। ప్రయోగోహ్యన్యథాభవేత్
పరంకస్త్వితిన్యాయం। పశ్యన్తువిబుధాస్సదా॥

సూ-"ఆతశ్చోపసర్గే,,3-౧-౧3౬ సూ-పాఘ్రాధ్మాధేట్ దృశశ్శః౩-౧-౧౩౭ ఇతిసూత్రద్వయంశ్రీమత్పాణిన్యాచార్యప్రణీతాష్టాధ్యాయ్యాస్తృతీయాధ్యాయప్రథమపాదమధ్యేక్రమికతయాపరిదృశ్యతే,అత్రేయంవిప్రతిపత్తిః ఏతద్ద్వితీయసూత్ర విధీయమానకర్తృకశప్రత్యయోహ్యుపసర్గసమభి

వ్యాహృతప్రదర్శితపాదిధాతుభ్యః పరత ఏవ ప్రభవతి ఉత తద్ర
హితనిరుక్తపాదిధాతుభ్యః పరతోఽపి సమ్భవతీతి, తదర్థమిదం వి
చార్యతే, పూర్వసూత్రస్థోపసర్గపదానువృత్తిమత్ర కర్తుం శక్య
తే, ఉత నేతి, తదర్థమిదం విరోధ్యతే; తత్ప్రయోజకీభూతదృ
ఢతరప్రమాణప్రత్యాసత్తిరత్రాస్తి, ఉత నాస్తీతి, యద్యో
పసర్గపదానువృత్తిప్రయోజకీభూతదృఢతరప్రమాణప్రత్యా
సత్త్యభావస్తదా నిరుక్తకేవలధాతుభ్యోఽపి పరతస్తాదృశప్ర
త్యయోపపత్త్యా తద్రహితపిబఇత్యాదిప్రయోగాః సాధవ ఏవే
తి పూర్వపక్షే ఫలఫలిభావః। యదా తు తాదృశోపసర్గపదాను
వృత్తిప్రయోజకీభూతదృఢతరప్రమాణప్రత్యాసత్తిసద్భావ
స్తదా సోపసృష్టతాదృశధాతుభ్యః పరత ఏవ తత్ప్రత్యయోప
పత్త్యా తత్సహితోఽపి బఇత్యాదిప్రయోగా ఏవ సాధుతమా ఇతి
సిద్ధాన్తే ఫలఫలిభావః॥

అత్ర పూర్వపక్షీ ప్రత్యవతిష్ఠతే నిరుపసృష్టపిబ ఇత్యా
దిప్రయోగాసాధుత్వవత్తేః, సర్వత్రపదానువృత్తిప్రయో
జకీభూతపంచలక్షణలక్షిత వ్యాఖ్యానసమధిగమ్యత్వరూప
స్వరితత్వస్యోపసర్గపదేఽభావాత్ . నచ హేత్వసిద్ధిరితి శక్య
తే వక్తుం, తత్ప్రదిపాదక ప్రమాణతమకాతంత్రవృత్తికాము
ద్యాది ప్రాచీన నవీన వ్యాకరణ వ్యాఖ్యానేష్వనుక్తత్వాత్,
నచైతేషాం వాత్రకథం ప్రామాణ్యమితి తు శంక్యం, భాష్యవిరో
ధాభావాదద్యత్వే తేషామేవోభయత్ర ప్రమాణత్వేన ప్రతీ

తత్త్వాత్, ‘యదాపశ్యః పశ్యతేరుక్మవర్ణం’ ‘ధూమస్యథయా’
నిత్యాద్య లౌకిక లౌకికప్రయోగాణామన్యథోపపత్తికల్పనే
ఽతీవగౌరవాచ్చ. నచాత్యన్తప్రాచీనాభ్యర్హితవామనమతే
శ్చైతత్పక్షస్యనిరాకృతత్వాద్భాష్యావిరుద్ధత్వాచ్ఛాందసప్ర
యోగప్రదర్శనస్యాత్రానుపయుక్తత్వాచ్చేహాక్షియ" ధూ
మస్యథయా " నిత్యస్యనిరంకుశప్రయుక్తత్వాచ్చకథంతద్రీ
త్యా తేషాంసాధుత్వమితివాచ్యం, నహిప్రాచీనత్వమాత్రమ
భ్యర్హితత్వేప్రయోజకంతద్బోధకప్రమాణాభావాత్ తత్సద్భా
వేప్యేతత్ప్రకరణేకాశికాయాంకేచిదితినిర్దేశ సామర్థ్యేనాను
పస్పృష్టప్రయోగస్యాపితత్పూర్వకత్వేపితస్యాపి తథాత్వేబా
ధకాభావాచ్చ, నచబుః పేరభిప్రాయం బుషిరేవస్వతోవేది
తుమర్హతీత్యాదిన్యాయనిత్యాఽననువృత్తిప్రయోజకస్వతః ప్ర
మాణభూతార్షవచనాభావేనకథం వేతన్నిరుపాధికతయాసిద్ధ్య
తీతివాచ్యం. ‘ఉపసర్గేఆదన్తాత్, పచినందిగ్రహాదేరయుణిని
దృశాదేశ్చఇతిసూత్రత్రయపాఠస్యాపరస్యతవ్యాకరణే క్రమిక
తయాదృశ్యతే, అత్రాదౌక్తసూత్రపాఠార్థమధ్య, ‘పచినంది’
తిసూత్రస్యనివిష్టత్వేనానువృత్తేరుచ్ఛేదసిద్ధ్యాత్వాద్ఘకాభా
వేనపాణినీయసూత్రస్యాపితదేకార్థత్వేతూపపత్తిసద్భావాత్త
ద్వ్యాకరణమేవాత్రబాధకప్రమాణమితిమన్యథాః, తస్మా
త్ప్రదర్శితప్రయోగాన్యథానుపపత్త్యాఽప్రతిబద్ధప్రదర్శిత దీ
క్షితాదిగ్రస్థప్రామాణ్యాద్వారాపిబ, ఉత్పిబ, ఇత్యాదిప్రయో

గాణాంచ సాధుత్వసిద్ధ్యాఽతిప్రాచీనవామనవృత్త్యనుసం
ధానప్రయుక్తప్రత్యవాయాభావేనచాననువృత్తి ప్రయోజకపి
బాదిప్రయోగాశ్చసాధవఏవేతి.

అత్రసిద్ధాన్తి శ్చైతత్పూర్వ పక్షమిత్థం ప్రతిరుణద్ధిపా
ఘ్రేతిసూత్రవిధేయ మానకర్త్రర్థకశప్రత్యయాన్తసోపసృష్ట
పిబ ఇత్యాదిప్రయోగాఏవసాధుత్వవన్తః, ఏతత్పూర్వసూ
త్రపఠితోపసర్గపదానువృత్తిప్రయోజకీభూతనిరుక్తస్వ రితత్వ
స్యోపసర్గపదేసద్భావాత్, ఉపసృష్టత్వంచ, స్వసమభివ్యాహృ
తపదార్థప్రతిపాద్యార్థద్యోతకత్వ వాచకత్వాన్యతరత్వం,
అనువృత్తిత్వంచ, అనుషంగత్వం, తచ్చస్వసంబంధాభావప్ర
యుక్తతత్తత్కార్యానుత్పాదకత్వ సంబంధేన కించిద్విశిష్ట
త్వం, స్వరితత్వంతు, శాస్త్రకృత్సంకేతితతత్తత్పదనిష్ఠధ
ర్మవిశేషత్వంఏతేనిత్యాను పూర్వీసిద్ధతత్తద్వర్ణాక్షరనిష్ఠస
మాహారవ్యావృత్తిర్ధర్మ్యఏతేష్వేకత్వరూపస్య భవద
భిమతత్వేఽప్యభిమతగత్యా వాస్తవత్వక్షతేర్భంజకత్వాత్,
నచతజ్జ్ఞానోపోద్బలకనిరుక్తవ్యాఖ్యానాభావేనస్వ రూపాసిద్ధి
రితివాచ్యం ' వ్యాఖ్యానత్వంనామ , శాబ్దబోధకారణీభూ
తపదజన్యపదార్థోపస్థితి జనకశక్తిలక్షణాన్యతరసంబంధాత్మ
కవృత్తిగ్రహసంపాదకత్వం , అత్రకాశికాయాశ్చతల్లక్షణల
క్షితత్వేన తదభావాదసిద్ధిశంకానాపత్తేః
దృశ వ్యాఖ్యానానాం స్వతః ప్రామాణ్యాభావేన ము

లప్రమాణాపేక్షాయాంతస్యమృగ్యత్వేనకథమనేనైవైతజ్జ్ఞా
పనమితివాచ్యం, అత్రేదంప్రష్టవ్యం, ఏతద్వ్యాఖ్యానసంజ్ఞి
కానాం సర్వేషాం స్వతఃప్రామాణ్యాభావపూర్వకమూలప్ర
మాణాపేక్షాపేక్ష్యతే, ఉతైతద్వామనీయవ్యాఖ్యానమాత్ర
స్యవా, నాద్యః, భాష్యాదీనాంచైతదపేక్షాయామనవస్థాప
త్తేః, తన్నిష్ఠసర్వోత్కృష్టత్వరూప యజ్ఞోత్తరమిత్యాకా
రకప్రామాణ్యస్యదత్తజలాంజలిత్వాపాతాచ్చ, నద్వితీయః
వినిగమకాభావాత్, కించ, వ్యాఖ్యానానాం స్వతఃప్రామా
ణ్యాభావపరికల్పనమప్యసంగతం- తద్వ్యాఖ్యేయస్యైవస్వతః
ప్రామాణ్యాభావాత్ . తస్యస్వతః ప్రామాణ్యంకుతోనా
స్తీతిచేద్వేదాంగత్వాత్తత్సిద్ధేః, తథాహి, వేదత్వంచస్వాభి
న్నప్రమాణాంతరానవగతాలౌకికోపాయబోధకత్వం, వా
చావిరూపనిత్యయా, అనాదినిధనానిత్యా, ప్రత్యక్షేణాను
మిత్యావాయస్తూపాయోనబుధ్యతేఏనంవిదంతివేదేనతస్మా
ద్వేదస్యవేదతేత్యాదినాతదుపలబ్ధేః తథాచప్రభుసమ్మిత, ఇ
ష్టోత్కర్షేత్వేత్యాకారక వేదఏవ స్వతఃప్రమాణభూతః, ని
త్యత్వాదపౌరుషేయత్వాచ్చ . వ్యతిరేకేణరామాయణాది
వత్,ఏతన్నిష్ఠనిత్యత్వంచప్రత్యుచ్చారణంపూర్వపూర్వక్రమ
సుసదృశానుపూర్వీవిశిష్టతయోచ్చార్యమాణత్వంతచ్చస్వాశ్ర
యప్రతియోగికధ్వంసావ్యాపకత్వేసతి, స్వాశ్రయప్రతియో
గికప్రాగభావకధర్మభిన్నత్వంఅన్యద్వాస్యాత్ అపౌరుషేయ

త్వంచ భ్రమవిప్రలిప్సాదిదోషాదుష్టత్వంఏతత్సర్వంపూర్వో త్తరమీమాంసీయాధికరణేష్వనుసంధేయం- శిక్షావ్యాకరణా ద్యంగవిశేషాస్స్వతః ప్రామాణ్యవిరహితాః. వేదోదితని యమాదివిధ్యధీనసిద్ధికత్వాత్పౌరుషేయత్వాచ్చ. అన్వయె సభారతాదివత్, ఏతద్విధిశ్చ, 'పరాచైవాపరాచేత్యాదినా ధర్వణేఆమ్నాయతే, పౌరుషెయత్వమపి, తస్మాదియం. వ్యాకృతావాగుచ్యత ఇతితైత్తిరీయసంహితాయామనుసంధీ యతే, ఏతదంగానాంపూర్వపూర్వసాపేక్షత్వేనబీజాంకుర న్యాయతోనహిమూలక్షయాపత్తిరితితత్తద్భాష్యకృతః, త స్మాత్ప్రామాణ్యేస్వతస్త్వంకీదృగ్విధమితిచేత్తన్నిరూపకం దం పర్యప్రపన్నత్ప్రామాణ్యవాదగాదాధర్యాదికముపపత్తౌ, చవేదానామపిపౌరుషెయత్వమవర్జనీయంకారకాదివ్యవహా రాదితివాచ్యం. తత్రప్రోక్తార్థతత్ప్రత్యయమకల్పయిత్వాత త్ప్రకాశితత్వాత్ తత్ప్రత్యయ విధానాద్య స్మదీయ శ్రు తినిత్య వాగేస్పష్ట మిత్యన్యదేతత్ తత్ర్కిభట్టాదీనా మజ్ఞత్వ పరికల్పనం శ్రౌతప్రయోగస్యాగతికగతి భూతఛాందసత్వ కల్పనంశ్రీహర్షస్యనిరంకుశత్వపరికల్పనంచాతీవగౌరవమితిస వాచ్యం- భట్టాదికృతవ్యాఖ్యాన'స్యాన్వారుహ్యవాదత్వా త్తానతానతదజ్ఞత్వసిద్ధిర్నతత్కృతాద్యత్వవ్యాపకవ్యాఖ్యా నానామప్రామాణ్యసిద్ధిశ్చనను'సహిదృష్టెఅనుపపన్నంనామె తిన్యాయేనకేవలప్రాప్రఘాదినూతాదేవప్రయోగ సామంజ

స్యాత్ అనువృత్తికల్పనమసంగతమితి చేన్న అనాదిసిద్ధప్రయోగ
విషయత్వాత్తస్య, 'నహ్యస్థితస్యగతిశ్చింతనీయ' ఇతిన్యాయాత్ప్ర
రిదృశ్యమానైః తత్ప్రయోగబాధకల్పనాపేక్ష యాయమాక
మాచిద్రీత్యా సాధుత్వకల్పక స్పష్టమతమేవ ముఖ్యతమమితి
వాచ్యం- అతిప్రసంగాత్, సుశబ్దాపశబ్దనిరూపకశాస్త్రనై
యర్థ్యాపత్తేశ్చ అతః కేవలపిబన్నిత్యాదీనాం, సర్వానుభవ
సిద్ధ ప్రయోగాణాం మృగ్యత్వేనోత్పన్న ఇత్యాది ప్రయో
గాణామేవ సర్వానుభవ సిద్ధత్వేన నియుక్తశాస్త్ర ప్రవృత్త
ద్విషయే చారితార్థ్య సనాది కాల ప్రవృత్త్య శ్రుత
కేవలపిబాదిపదానాంకల్పనాపేక్షయా, ధర్మికల్పనాతోవరం
ధర్మకల్పనేతిన్యాయేనైతస్యైవ సాధుత్వాంగీకారేఽతీవలా
ఘవత్వేనచైతదనువృత్తిపక్షే గౌరవానవకాశో ద్రష్టవ్యః। అను
వృత్తౌ గౌరవాఖ్యదోష కథనం త్వేతచ్ఛాస్త్ర ఏవ విరుద్ధమిత్య
నాదరణీయం, వేదస్యైతత్కల్పనంత్వేవ గౌరవావహమేవ.
స్వేచ్ఛానువిధాయిత్వాత్తస్య, కవీనాం నిరంకుశత్వాచ్చ. తథై
వేతిదిక్, స్వచ్ఛైతయోః ప్రకృతే నిరుక్త స్పృష్టపశ్యద్ధయోర్నిర్దే
శాత్తైకల్ప్యతే, ఇతఃపూర్వమేవైతయోః ప్రామాణ్యనిర్వహ
ణాయ. ప్రసిద్ధత్వాత్ అతఏవ యథాకథంచిదప్యాదరణీయ
తాహేతుత్వాత్, ఏతద్విషయే భాష్యావిరోధస్యోభయత్రా
పితుల్యత్వేనైకతసంరంభాభావాచ్చ తర్హితచ్ఛాస్త్రీయవ్యా
ఖ్యానేషు యస్మిన్కస్మింశ్చిద్విషయేప్యన్యాధ్యాహారవాదస్యాదృ

ష్టత్వాత్తాదృశాకాండకవాదకథనే గాత్రకథమె తదజ్ఞత్వనివృ
త్తిరిష్యతఇతిచేత్త్వహ్నా తదనువృత్తిప్రతిపాదక గ్రంథఖండనప
రప్రాచీన నవీన ప్రబంధేషు యత్రకుత్రాప్య తదనువృ
త్తి ప్రయోజకీ భూతస్వరితత్వ విచారస్యాప్రా కృత
త్వేనాకాండకై తత్పరికల్పన ద్వారాకథంవా తత్ప
త్రంఖండయన్తిభవంతః, తస్మాన్మహామహస్య తద్వాదకల్ప
నేకాత్మతిరిచేత్తాత్కాలికైతత్ప్రయోగాభావరూపవిసిగమ
కసద్భావాన్నతస్యతత్కాల్పత్వ ఇత్యాదిప్రతిబందీసింహాసన
మలంకుర్వన్తు తత్రభవన్తోభవన్తః, కించాన్యదత్రప్రష్టవ్యం,
కింభట్టాదయోనిరుపాధికసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిమన్తోనవా, నా
ద్యః, నహిసర్వస్సర్వంజానాతీతిన్యాయేనసర్వేశ్వరవ్యతిరిక్తా
నాంసర్వేషామపిస్వవ్యధికరణసంకల్పాప్రయోజ్యత్వరూపని
రుపాధికసర్వజ్ఞతాయాఅప్రసిద్ధత్వాత్తేషాంభ్రూణాదిశబ్దవా
చ్యత్వాభావాచ్చప తేషామఘటితఘటకత్వరూపసర్వశక్తిమ
త్వంకీదృశమితివివేచనీయం-సర్వాపశబ్దానాంసాధుత్వసమ్పా
నరూపండతేతః పూర్వమప్యదృష్టసాధ్వసాధుశబ్దానాంసృ
ష్టికర్తృత్వరూపం. ఆద్యే అవైహాత్యాదీనాంచసాధుత్వం
పరికల్ప్యతాంనామ, నచతత్సాధుత్వప్రతిపాదకపాణినీయా
నుశాసనాభావాత్తత్కథంసిద్ధ్యతీతివాచ్యం - విశ్వామిత్రా
దివత్సర్వశక్తిమత్వాదేవతత్సాధుత్వ ప్రతిపాదనపరానుశా
సనాన్తరపరికల్పనపూర్వకం తత్సాధుత్వంచపరికల్పయేరన్

తదసామర్థ్యేతు, అణుకులాచలాభ్యున్నత్వజ్ఞనన్యాయేనాతిత త్కల్పనేప్రయోజనాభావాత్, పాణినీయతంత్రాద్యావద్యుక్తిమత్త్వాపత్తేర్వాత్ర , ధయ, దాశరథాయేత్యాదిపదసాధుత్వప్రతిపాదన మాత్రపర్యాప్తత్వాంగీకారేఽప్యపరేషాంచై తద్రీత్యాతత్రతత్రతత్తత్కల్పనమస్యాస్త్యేవేతి. నాత్రైవవిశేషసిద్ధిం పశ్యామః, తర్హ్యేతచ్ఛాస్త్రవిరోధితర్కబలాదితరాననుమతతత్తత్పరికల్పనం తత్రతత్రైవేత్యేవం వదన్ప్రత్యుక్త ఇతిచేత్ స్వాన్యేషామపిపురుషబుద్ధిమూలత్వే తత్తర్కస్యాకలం బనస్యదేశాంతరకాలాంతరేష్వ తదధికతర్కకుశలపురుషోత్ప్రేక్షితసుతర్కదూష్యత్వసంభావనానువ్యనుమాంస్యామహే, ద్వితీయేతు, ప్రయోగశరణ, లోకవేదాద్యధికరణన్యాయబాధాత్. తథాఽపరిదృష్టత్వాచ్ఛాస్త్రనిర్వాహకస్య ప్రతిష్ఠితత్వేన ప్రామాణికప్రయోగకర్తౄణాం సాఙ్గ్యఖిలత్వేతత్సూత్రవిహితతత్ప్రయోగాణాం బహూనాం నియుక్తిగత్వాఽపరిదృష్టత్వేనచైతద్వాదస్యానుపయుక్తత్వాత్తావతాతదజ్ఞత్వస్థిరతగౌరవకథాఽసంగతంస్యాత్. కేవలదేశ్యభూ 'తెంజ్గాలా'దిశబ్దప్రయోగాణాం నైషధే శ్రీహర్షేణప్రయుక్తత్వాత్తస్యకావ్యదోషత్వేనగృహీతత్వాత్తత్రకింక్రియతే, ఏతాదృశప్రయోగవిచారస్తు కృత్స్నకావ్యవిమర్శగ్రంథేద్రష్టవ్యః. అతస్తేషాం నిరంకుశత్వమనపాయ్యత్వావహమితి సవిర్వాగీతం, శ్రుతౌచ, ద్వాసుపర్ణా, పశ్యన్తే, ఇత్యాదిషుస

ర్వాసప్రతిపన్నసంఖ్యాదివిషయే కింవా పరికల్ప్యేత, తత్రతత
త్రిసూత్ర్యుద్యోగేషు సౌత్రత్వాత్సంధ్యభావ ఇత్యాదివర్ణన
స్యాకథమగౌరవానపహత్వం, కించ, భట్టాదీనాంకాశికావృత్తి
ద్వారా సౌత్రీరజ్ఞత్వమాపాద్యతేం, పరంతు తేషామజ్ఞతా
ఉపరికల్పనపరస్య [illegible]ర్బుద్ధిరేవఘట్టకుటీప్రభాతన్యాయే నా
జ్ఞత్వమాపాదితం- తత్కథమితి చేదేతద్విషయే భవదుక్తస్వరి
తత్వపరిజ్ఞానద్వారా తన్మతఖండనస్య భట్టాదిభిరనుక్తత్వాద
తోయంభవదీయవాదస్తు ఏతామేవకంఠభూషాయతే- అపి
చకౌస్తుభాదిగ్రంథకర్త్రాలోచనవశాత్పరికల్పితే తద్విషయక
బాధ్యబాధకభావః కిందృశ ఇతి వివేచనీయః . అన్యదీయజ్ఞానా
భావస్యాన్యదీయజ్ఞానప్రతిబంధకత్వే వ్యాఘీకరణత్వాన్న తస్య
తత్ప్రతిబంధకతా , తస్మైవేతి చేత్తత్రతస్యసత్త్వాదేవనబా
ధకప్రసంగః- కించన శాస్త్రేతస్య గ్రంథేష్వలౌకికపశ్యశబ్దప్రయో
గప్రదర్శనమేవ నిరుపసృష్టనిరుక్తపాఠధాతూనాం తత్ప్రత్య
యాంతస్యోపసర్గవిప్రయుక్తలౌకికప్రయోగ పరిపాట్యభా
వం ప్రకటీకరోతీతి తత్సూత్రస్యోమేవసుస్పష్టం,వామనసైత్య
చ్ఛాందసప్రయోగ పరిజ్ఞానాభావ పరికల్పనే త్వశుష్కశా
స్త్రికాస్సంతః పరిహాసం త్రిమునివ్యతిరిక్తతద్గ్రంథకత్వాణా
గాంత సంత్త్వాసాపత్తివాదస్య కాపింతవిచార వదప్రస్తుత
త్వేనోపేక్షణీయత్వాత్ - అతిప్రసంగానవస్థాది దోషదుష్ట
త్వాదస్య తేషానువృత్త్యాగినామతి పరియోజనాభావాత్తు

ద్వ్యాప్తిగ్రాహకతర్కాభావాదప్రతిషిద్ధమితిన్యాయేన భా
ష్యస్యానువృత్తిపక్షఏవసంరంభాతిశయగౌరవాదిదోషనిరూ
పణస్యాసంగతత్వాచ్చేత్యాస్తాంపల్లవతల్లజకల్పనేన , ఏతే
నాననువృత్త్యా సారస్వతవ్యాకరణప్రామాణ్యప్రదర్శనపరగ్రం
థోఽపి ప్రతిక్షిప్తః . సారస్వతమతవ్యావర్తనద్యోతనార్థమపి
శ్రీమత్పాణిన్యాచార్యోఽపిచ్ఛేదప్రాపక సూత్రాంతరం ప్రకృ
తసూత్రయోర్మధ్యేన నిరమమీత, కించ 'సందిగ్ధన్యాయః ప్రవ
ర్తత ఇతిన్యాయేన సందేహస్థలేతద్వ్యవచ్ఛేదక సర్వావిశి
తప్రమాణాంతరాపేక్షాపేక్ష్యతే, అత్ర స ఏవ నాస్తి- త్వదు
క్తరీత్యా మధ్యే విచ్ఛేదకసూచక సూత్రాంతరాభావాత్ , న
హి తత్పాణిసూత్రాంతరనివేశస్య ప్రత్యాసత్త్యభావాత్తదుక్తే
రేతత్ప్రయోజన పరతాఽసంభవ ఇతివాచ్యం, నిరుక్తప్రయో
జనకల్పకయోజనాంతరాభ్యుచ్చయత్వాత్- అసతిబాధకే
యోజనాంతరస్యాప్యుపోషకత్వాచ్చ , నహిప్రాచీనత్వనవీన
త్వయోరేవ సర్వత్ర గ్రాహ్యత్వా గ్రాహ్యత్వ ప్రయో
జకత్వ పర్యాప్తత్వ మితి వదామః . కింతు బాధ్య
బాధక భావాస వద్ధ క్వచిత్క్వచిద్విశేషస్థలే ష్వేత
యోరపిపర్యాప్తత్వమితి, తత్ర కింనామాభ్యర్హితత్వమితిచే
న్నానుగతప్రతీతి ప్రయోజకభూతజాతివిశేషస్తత్, అపితుత
త్తత్పురుషసమవేతాపేక్షాబుద్ధివిషయధర్మవిశేషఏవేతితత్త
త్ప్రకరణానుగుణ్యేననిర్ణేతవ్యః తత్ర తత్రకి మాస మితినప్ర

బ్రూయాత్ ఉభయవాద్యభిమతప్రమాణతమప్రబంధవిరోధా
భావస్యైవనిరుక్తనయేనమానత్వాత్ తథాహి శృంగిన్యాయేనా
ఽననువృత్తిపక్షగ్రహణేకానుపపత్తిరితిచేత్పాప్రఘోటీసూత్ర
ప్రతిపన్నధాతుపంచకస్యనిరుక్తప్రత్యయసాహిత్యేననిరంకుశ
మహాకవిప్రయోగాణాంనిరుపసృష్టానాంవామనసమానకాలీ
నత్వేనన్యైః కైశ్చిద్వ్యాఖ్యాతృభిరప్రదర్శితత్వాత్, లౌకికశబ్ద
ప్రయోగవిచికిత్సాయామలౌకిక ప్రయోగప్రదర్శనేనసాధు
త్వపరికల్పనాయా అనౌచిత్యాచ్చ, దుర్గసింహకృతకాతంత్ర
వృత్తౌ శ్రీమద్భట్టకృతసిద్ధాంతకౌముద్యాదిషుచపిబతీతిపిబః
పశ్యతీతిపశ్య ఇత్యాదినిరూపణం పరం దృశ్యతే నతువామన
పూర్వకాలీనాతిప్రాచీనానేక మహాకవి ప్రయుక్తలౌకికల
క్ష్యోదాహరణపూర్వకం,ఏతద్వ్యాఖ్యయేప్రాంచ్యఇతిశబ్దప్రయో
గోప్యేతస్యపూజనీయత్వంసూచయతి, అఞ్చుపూజాయామితి
హిధాతుః అపిచ వాణీంకాణభుజీమజీగణదిత్యాది మహామ
హోపాధ్యాయబిరుదాంకిత శ్రీమన్మల్లినాథసూరిరపి, తయా
నిత్యస్యవ్యాఖ్యానావసరేఽగతికగతికల్పన మంగీకృత్యతత్ర
కాశికామతకీత్యాసాధుత్వ భావమప్యభ్యుపగమ్యతదీయ
కేచిదితిగ్రంథోదాహరణ పూర్వకమేవ గతిరితివ్యాఖ్యాత
వాన్నచైతద్వృత్తిపాఠకతాసంబంధేనసర్వత్రతాదృత్వానా
మనువృత్తేరదర్శనాత్తత్సంబంధేనైతద్గ్రంథానామ్యైతద్ద
ర్శనాచ్చకథమస్తురీతస్యైతస్యప్రామాణ్యమితివాచ్యం, హే

లారాజపుంజారాజహార్యాదిప్రణీతగ్రంథానామానుపూర్వ్యా
సర్వేషాంతత్సంబంధే నతదభావేపితత్తత్సిద్ధాంతోదాహర
ణానామేతేషుదరీదృశ్యమానత్వేన తేషాంప్రామాణ్యోపపత్తివ
ద్ప్రతాపితదంగీకారేబాధకాభావాత్, నహ్యేతస్యతత్రతత్రఖం
డితత్వేప్యేతేషాంతదభావే నచకథంతత్తౌల్యా పాదనమితివా
చ్యంయద్యపితుష్యతుదుర్జనఇతిన్యాయేన తదస్యప్రాశస్త్యంనా
మ. తథాప్యేతద్ద్వయస్యోభయాభ్యుపగతప్రమాణతమప్ర
బంధేష్వప్రతారితత్వాత్, ఏతద్భిన్నవిచారస్యాప్రా ప్రస్తుత
త్వాత్తత్రత్యైతస్యావచ్ఛేదకావచ్ఛేదనప్రామాణ్యా సంగీ
కారే, ఏతత్సంస్కృతోదాహరణపూర్వకంప్రదర్శిత ప్రక్రియా
రచనాచాతుర్యప్రతిపాదక రత్నాపణసంజీవిన్యాది మహాగ్రం
థానామప్రామాణ్యప్రసంగాచ్చ అతోమహాపండితపరిగ్రా
హ్యత్వమేతద్ద్వయస్యాప్యదృశ్యత ఇత్యేతదేవతదిత్యవ రి
రామ. నతుదుర్గసింహాదీనాం, కించ, ప్రాచీనమతావలంబ
కానాముపస్పృష్టపక్షసమాశ్రయణేపినతత్సిద్ధిసంభవః. కాశి
కాయాంకేచిన్నానువర్తయా స్తిపక్షాశ్రయణేన తస్యతత్ప్రా
చీనత్వాదేవనిరుపస్పృష్టపశ్వాదిశబ్ద సాధుత్వ మవర్జనీయమి
త్యాధునికానామత్యుక్తివాదస్తుస్వకీయగ్రంథేష్వప్యనుప ర్త
నీయత్వేనోపేక్షణీయః స్వగతవయస్త్వప్యత్వత్వాద్యపేక్ష
యాస్వస్వాంతే వాసినాంనవీనత్వేనతద్విరచితగ్రంథగీత్యా
స్వస్వాభిమతసమ్యక్పక్షస్యాప్రతిక్షిప్తత్వేతూపస్పృష్టపక్షస్య

వాతీవప్రబలత్వాత్, యద్వాతదుక్త్యాయథాశ్రుతే కేచిదితి
పక్షస్యైవప్రాచీనతయాతదపేక్షయా వామనపక్షస్యనవ్యత
యా, తస్యైవప్రాక్తనానాం ముఖ్యతయాచనిరుపస్పృష్టప్ర
యోగస్యాసిద్ధత్వాత్, అన్యథావృద్ధసరటారూపపరివర్తన
న్యాయేన వ్యవస్థిత్యభావప్రసంగాచ్చ, కించ, ఏతదవ్యవహిత
పూర్వసూత్రస్య సావకాశత్వేపి సంభవతస్త్యాగాయోగాద్వి
శ్వతోముఖసామర్థ్యాదేకనాళావలంబిఫలద్వయన్యాయాచ్చ
తేషాంనిరుక్తరీత్యానిరుపస్పృష్టప్రయోగాభావాన్యథానుప ప
త్త్యాఽత్రానువృత్తేరేవసప్రమాణకత్వాత్, న చైకత్రాన్వి
తస్యాన్యత్రాన్వయేక్షీణ శక్తికత్వేనాసామర్థ్యకథంతు
ప్రమాణ పదవీమధిరోహతి, అన్యథా, అనుషంగమాత్ర
స్యాప్య ప్రామాణ్యాపత్తేః ఏతచ్ఛాస్త్రీయ తత్తల్లక్ష్య సి
ద్ధ్యభావ ప్రసంగాచ్చ. తర్హి మహాపండిత ప్రణీతా నా
మాధునిక గ్రంథానాం కాగతిరితిచేత్తర్హి సాధు పృష్టం
భవద్భిః, వామన ప్రదర్శిత కేచిదితినిరుపస్పృష్టపక్ష ప్రతి
పాదక గ్రంథానాం, గతిసామాన్య న్యాయేన యాగతిః
పరికల్ప్యతే ఏతేషామపిసైవేత్యుపశ్యన్తు తత్రభవన్తోభవ
న్తః, తస్మాదుపసర్గరహితపిబంపశ్య ఇత్యాదిప్రయోగాణా
మసాధుత్వేనతత్సహితోత్పిబఉత్పశ్య ఇత్యాదిప్రయోగాణా
మేవ సాధుతమత్వేనచగౌరవావరుద్ధతదభావావరుద్ధసప్ర
మాణసయుక్తికశ్రీమద్వామనాచార్యపక్షఏవాత్రగరీయానితి

తిరాద్ధాన్తః.

ఏతదవ్యవహితపూర్వసూత్రాత్మకానుశాసనాత్తత్త దవ్యవహితోత్తరత్వసంబంధేనయోగ్యతానుసారతస్తత్తదు పసర్గసమభివ్యాహృత ప్రదర్శితపాదిధాతుభ్యః పరత ఏవక ర్త్రర్థకశప్రత్యయోభవతీతిసూత్రార్థః, వస్తుతస్తు ఏతచ్ఛా స్త్రవ్యాఖ్యాతౄణాంపరిమాణతమత్వేనాభ్యుపగతశ్రీమత్పా తంజలమహాభాష్యే, జిఘ్రిస్సంజ్ఞాయాంప్రతిషేధఇత్యాదినా పరిష్కృతవిచారస్యానిరూపితత్వాద్వివదమానై తద్గ్రంథానా మేవైతద్విషయేప్రమాణత్వేనస్వీక్రియమాణేఽనాది సిద్ధపర మ్పరవిరుద్ధతలాతత్త్వైకాత్మకై తద్వివాదస్యనిష్కంటకత్వేన సిద్ధాన్తయితుంశ్రీమద్వామనదీక్షితాదయోప్యసమర్థాఏవ- కి ముతాధునికాదయః, అతః ప్రయోగస్యైచ్ఛికత్వేనాధుని కానామపియత్రసంరంభాతిశయస్తేషాంతత్రైవ ప్రామాణ్య మితిప్రాప్తేనిరుపసర్గపశ్యాదిశబ్దప్రయోగేసందిహానం త్యక్త్వా ప్రామాణికంవా, తథైవప్రయోగస్త్వయాకర్తవ్యఇతినిర్బం ధానిర్నిబంధనః. కించాధునిక. వైయాకరణ మహాకవీనాం త్వేషఏవస్వభావః. నిర్వివాదప్రయోగఏవకర్తవ్యః. స తుతద్భిన్నఃకుత ఇతి చెన్నిర్వివాద ప్రయోగకరణేఽపి. కేచి త్తత్తదభిప్రాయాజ్ఞానాత్తత్తద్విషయకమాత్సర్య వశాద్వా నిరాసయితుముద్యుంజీరన్. వివాదవిషయకప్రయోగేత్వేతి వప్రదూషయేయురితి. దేవతాశబ్దస్యపుంలింగతాయాః దు

శ్చ్యవనశబ్దస్య సాధుతాయాః కాలీనశబ్దస్య తద్భిన్నతాయా
శ్చ వ్యాకరణతత్తుల్యకోశాది సిద్ధత్వేపిశిష్టప్రయోగా ప్రయో
గరీత్యా శాస్త్రసిద్ధస్య సిద్ధ్యోస్త్రరప్యకించిత్కరత్వాత్. త్రిముని
గ్రంథావిరుద్ధత్వాత్, అప్రతిషిద్ధమిత్యాద్యిన్యాయావగతనిరు
క్తగ్రంథలబ్ధార్థస్యార్థస్యాప్రతిహతత్వాత్, ఫలముఖగౌ
రవస్యాప్యదోషత్వాచ్చ తస్మాత్కాలహప్రశాన్తిరేవోభయ
తాత్పర్యకత్వేతి శాస్త్రసంప్రదాయ ఇతి సర్వమవదాతమ్-
శ్లో॥ అప్పారాయాన్వయోద్భూత నారాయణాఖ్యమహీపతేః
సంస్థానఖ్యాతిసోఽయం వాదార్థస్తు విజృంభతామ్॥
పాఘేతిసూత్రార్థదర్పణస్సమాప్తిమగమత్.

శ్రీ* శ్రీ* శ్రీ*.

—* అథై తద్విషయక సభాప్రస్తావగ్రంథః *—

కృష్ణామణ్డల మణ్డనాయమాన , ప్రాసాదమాలాలంకృతపణ్యవీథ్యాద్యుపశోభిత, ప్రఫుల్లమల్లికామాలతీలతాలింగితఫలభారనమ్రీకృత క్రముక నారికేళ పనస చూతాది వృక్షషండనిబిడవనోపవనపరివేష్టిత, నవనవోన్మిషిత మణ్డప గోపుర ప్రాకారవిమానాలంకృత దివ్య దేవతాలయాద్యాపూరిత, విపులవిశాలతర సంసరణసంచార్యమాణ మత్తమాతంగ తురగరథపదాతి సంఘట్టిత, శ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణకాణాదపాణినీయకావ్యనాటకాలంకార గీతాది సకలశాస్త్రపరినిష్ణాత ప్రకటీకృతారావవ్యాకులీకృతనభోనభోంతరాళ, మహాంధ్రదేశశేఖరీభూత, శ్రీమదప్పారాయమహీభుగ్భుజపరిపాలితనూజవీడ్రాజధాన్యలంకారాయమాణ, ద్విత్రిచతురాదికక్రోశ్యోపేతాఽన్యదీయ యశోరాశ్యవలోకన జనితమందస్మితాలంకృతసుధాపరివేష్టిత, చంద్రమండలాలంబన, నానారంజకద్రవ్యరంజితధ్వజపతాకయంత్రాధిష్ఠితగోపురాద్యలంకృత, మణిమయశిఖర పరిమండితవీణామృదంగమురళీపరిస్ఫురితశ్రావ్యతమనానానాదాభిపూరిత, నానాదేశానీతనవరత్నఖచిత సింహాసనాధిష్ఠిత రాజమండలోపశోభిత పండిత మండలీ పరివ్యాప్త ప్రాసాదమధ్యే పరిధావినామక సంవత్సరాశ్వయుజ శుక్లనవమ్యాం సప్తాంగలక్షణ లక్షితా. సర్వజన మనోరంజనకరీ కాచిద్విద్వత్ప్రజసభాప్రా

దురాసీత్॥

తత్రతత్రత్యప్రభుపాలితోభయవేదాన్త ప్రవీణాశ్శ్రీమద్గో పాలకృష్ణాచార్యాస్తత్రత్యతత్రత్యప్రభుసమీపంగత్వాసరహస్య మామంత్ర్యపునరాగత్యభోభోసభాస్తారా ఇద ముచ్యమాన మాకలయంత్వితిత్యుపపాద్యతత్రస్థితానాం పండిత వరాణాం శ్రీమస్త్రంత్రవాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిణాం సమీప ముప సృత్య సాదరమవలోక్యేతః పూర్వం నరసారావుపేటాఖ్య రాజధాన్యాం శ్రీమచ్చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రి విరచిత శతా వధానసభాం ప్రతిశ్రీమద్రామారాయ కవిప్రేషిత "పశ్యా షశ్యౌనపశ్యత" ఇతి సమస్యాగర్భిణీ పత్రికాతావత్సమా యాతా, తామేతద్వేంకటశాస్త్రిణ స్త్వత్యంతం విమృ శ్యైతత్సమస్యాఘటితపశ్యశబ్దస్యోపసర్గరహితత్వేనాఽసా ధుత్వా త్తద్ఘటితసమస్యానాసాంప్రతిభిస్సం పూర్యత ఇతిపరిక టీకృత్య తదసాధుత్వప్రసవకారిణీం గైర్వాణపత్రికాంము ద్రాపయిత్వా ప్రకటీచక్రుః, తదుపర్యే తన్నగర నివాసిభి శ్శ్రీమన్నల్లాన్చక్రవర్తి వేంకటాచార్యై రేతత్పత్రికాఖండన పరా, నిరుపసర్గపశ్య శబ్దసాధుత్వ ప్రకాశికాకాచిత్పత్రి కాపితద్వాకారి, అతస్తాదృశ విచారవిషయీ భూతశా స్త్రార్థస్తుమహాన్తై యాకరణైస్తత్రభవద్భిర్భవద్భి రేవ సిద్ధాన్త యితవ్య ఇత్యస్మత్ప్రభు పరిబృఢై రాజ్ఞప్త మిత్యాజ్ఞాపయా మాసుః, తతస్సూర్యనారాయణశాస్త్రిణస్సమ్యగేతద్వృత్తా

స్తమాకలయ్యాఽస్మత్ప్రియశిష్యవిరచితైతద్విషయకవిచార స్యాస్మదిష్టతమత్వేనాఙ్గీకృత్య సిద్ధాన్తితే శిష్యపక్షపాతిత్వ ప్రతీతిసమ్భావనయా. ఈశ్వరస్యాపి పక్షపాతిత్వసమ్భవేనా స్మచ్ఛిష్యవిషయేఽప్యస్మాకమపి తథైవేతి వక్తుం శక్యత్వేన వేం కటశాస్త్రిపక్షపాతినాం కేవలానాం వైయాకరణ రఘునాథాచా ర్యప్రభృతీనామత్ర ప్రమాణత్వేన చాస్మాభిస్తత్సిద్ధాన్తో న ప్రకటీక్రియత ఇత్యాభాష్య, తతశ్చ కిం కర్తవ్యమిత్యాలో చ్యైతద్వాదపరిచ్ఛేత్రీ శ్రీమన్మహామహోపాధ్యాయతా తా సుబ్బరాయశాస్త్రి విరచితా కాచిత్పత్రికా సమాయా తా, అతస్తత్పత్రికైవాస్మాకం కైశ్చిద్వాచయితవ్యేత్యభ్యర్థితైర యం, తదవసరే, ఏతదన్తేవాసిన శ్రీమత్పరిమినృసింహశా స్త్రిణస్తాం పత్రికాం గృహీత్వా తత్పూర్వవృత్తాన్తగర్భితత త్పత్రికోపోద్ఘాతం కించిదభినీయతామాపాదచూడం పరిపఠ్య తత్సిద్ధాన్తమేవ తత్రాపూరయం. సమస్యాప్రేషకరామారా యతన్నిరాసకవేంకటశాస్త్రిణోస్సమక్షం నాపూరయన్నితి.

అథైతాదృశసభాస్థల్యాం శ్రీమత్పణ్డితవరసూర్య నారాయణశాస్త్రిసిద్ధాన్తితేశ్వరపక్షపాతవిషయే విచారణీ యాం తస్యాస్మాకం ప్రస్తుతత్వాత్తద్ద్వయోరప్యత్ర కించి ద్విచార్యతే, తథాహి, స్వభావతో నిరస్తనిఖిలదోషగన్ధస్స ర్వేశ్వరః ప్రమాణాధీనప్రమేయనిశ్చయానాముపాదిత్సిత జిహాసితేష్టానిష్టఫలతత్సాధనానాం సర్వేషాం పురుషాణాం

త్యాజ్యోపాదేయాది విభాగప్రత్యయార్థం ప్రత్యక్షాది విలక్ష
ణప్రధాన తమ ప్రమాణ భూతాపురుష శేముషీ దోష మషీ
మాలిన్య వేదాఖ్యాక్షరరాశిం తదుపబృంహణాత్మకస్మృతీ
తిహాస పురాణాదికం చోదపాదయత్, సచవేదో నిరూపణీ
యార్థభేదాత్పూర్వోత్తరకాండభేదేన ద్విధాభిన్నః తత్రపూ
ర్వకాండోక్త కర్మతదంగ తదధికారి తత్ఫలాది ప్రతి పాద
నపరా మన్వాదిస్మృతయః, తదుత్తరకాండోక్తబ్రహ్మత
దుపాసన తదధికారి తత్ఫలాది నిరూపణపరా ఇతిహాసాద
యః. తత్తద్యుగాంతభేదేన సంక్షిప్తబుద్ధినా దేవమనుష్యాదీనాం
'జ్ఞానేత్వజ్ఞానతాంగతే' తత్రాత్రిస్థితస్సర్వేశ్వరస్సత్యవత్యాం
పరాశరాద్వ్యాసరూపేణావతతార, సతావద్వేదశాఖాభే
దాదికం పూర్వవద్విభజ్యతాతాత్పర్యక వేదవిరుద్ధముక్తిఘం
టాపథకంటకాయమానచార్వాక శాక్యోలూక్యాక్షపాదక్ష
పణ కపిలపతంజలికుదృష్టి పరికల్పితకుతర్క నిర్మూలనార్థం
స్వాంతేవాసిజైమిని మహర్షిణా కర్మప్రతిపాదకపూర్వకాం
డస్య సహస్రాధికరణక మీమాంసాఖ్య వ్యాఖ్యాంకారయి
త్వా బ్రహ్మప్రతిపాదకతదుత్తరకాండస్య శారీరకమీమాం
సాంస్వయమేవచికీర్షుస్తత్రాదౌ బ్రహ్మజిజ్ఞాస్యత్వంప్రతిజ్ఞా
యతత్ప్రతిపత్తిప్రయోజనభూతలక్షణజిజ్ఞాసాయాం 'యతో
వేత్యాకారక శ్రుతిప్రసిద్ధానితరవ్యావృత్తవ్యాపకధర్మ
విశేషమేవ జన్మాదిసూత్రేణ విరచయ్య, తస్యమానాంతర

సిద్ధికత్వం శాస్త్రాధికరణేన నిరస్య. నిరుక్తబ్రహ్మణ ఏవని
రుపాధికతయాతత్తద్వేదాన్తగణం సమనుగమయ్య' పరిద
ర్శితలక్షణస్య సాంఖ్యాద్యుత్ప్రేక్షిత ప్రకృత్యాదావతివ్యా
ప్త్యాది శంకానిరసనార్థ 'మీక్షత్యధికరణమారభ్య' సర్వవ్యా
ఖ్యాతానేకరణాన్తం, తత్తదధికరణజాలమాపూర్వపక్షోక్తా
ర్థపరిరిరక్షిషయా, స్థూణానిఖనన్యాయేన, పరపక్షప్రతిక్షేప
ణ పరస్యప్రతిపాదముపక్రమ్య తత్రాపితత్కారణత్వప్రతిబం
ధకీభూతకుదృష్టికుయుక్తి కల్పనేన ప్రసక్తాగతదోష సము
దాయోపన్యాసపూర్వకం తత్తన్మతం సర్వమపి 'నప్రయో
జనత్వా' దిత్యారభ్య 'సర్వధర్మోపపత్తే' రిత్యన్తసూత్ర
గణేనాప్యచ్ఛినత్ —

ఏతత్సూత్రాణ్యధికరణత్రయాత్మక షట్సంఖ్యాకా
నీతి భగవచ్ఛంకర పాదసిద్ధాన్తః, ఏకాధికరణాత్మక పంచ
సంఖ్యాకానీతితు భగవద్రామానుజాచార్యరాద్ధాన్తః, య
థాతథావాస్తునామ. ఏతన్మాత్రేణ ప్రాకరణికార్థ విఘట
కత్వాభావా దుభయానుమతరీత్యాఽధికరణార్థమేవాత్రపి
వృణ్మహే. కించవిచారయిష్యత జగత్కర్తృక బ్రహ్మకారణ
త్వస్య తత్తన్మతభేదేన బింబాబింబవిషయకత్వేన తన్ని
రూపణస్యాత్రాఽప్రస్తుతత్వాత్తదత్రనేహ ప్రపంచ్యతే. కిం
తుప్రకృతపూర్వపక్షఖండనఫక్కికయా భాష్యద్వయలబ్ధార్థవ
ర్ణనమేవాస్మాకమలమిత్యభిప్రాయేణ తదేవేహ కించిదా

ఖ్యాయతే॥

సూ॥ 'న ప్రయోజనవత్త్వాత్' నిరుక్త జగత్కారణత్వం చేతనస్య బ్రహ్మణో న సంభవతి, ప్రయోజనపర్యాప్తత్వాత్తత్ప్రవృత్తేః- నహ్యత్ర ప్రయోజనమస్తీతి వాచ్యం, తత్కిం, స్వార్థముత పరార్థం, నాద్యః, స్వస్యావాప్తసమస్తకామత్వేన నకించిదప్యనవాప్తం దృశ్యతే, నాపి ద్వితీయః, తాపత్రయాభివ్యాప్త్యాఽతిఘోర జగత్సర్గకరణే పరస్యాప్యనుపయుక్తత్వాత్ , తస్మాత్తస్య కించిత్ప్రయోజనం స్యాదితిచేత్ , పరమకారుణికస్య భగవతః పరానర్థః కథంవా లీలాభవతి, నాప్యన్యస్యాతస్యాశ్చ ప్రతిపన్నత్వాదతః ప్రయోజనమనుద్దిశ్యేతి స్యాన్నోఽబుద్ధిపూర్వకారీ పురుషః ప్రయోజనాభావే సాధారణవ్యాపారేష్వపి న ప్రవర్తతే , కిముత గురుతరకార్యారంభేషు, తస్మాన్నేశ్వరేణ జగత్కారణమితి ప్రాప్తే, లోకవత్తు లీలాకైవల్యమితి సూత్రేణ సమాధత్తే , తుశబ్దోఽత్ర పక్షవ్యావర్తకః. ఈశ్వరస్య జగత్కారణత్వం తావదబాధితం. లీలైక ప్రయోజనవత్త్వాత్తద్వ్యాపారస్య. సపక్షం ప్రదర్శయతి, లోకవదితి. అయమత్రాశయః, అవాప్తసమస్తకామస్య సప్తద్వీపపరివేష్టిత మేదినీపరిపాలనపరస్యాపి రాజ్ఞః కందుకాది వ్యాపారాదికం దృశ్యతే. తద్వదత్రాపి సంభవతీతి॥

హేత్వంతరేణ పునర్జగత్కారణత్వమస్య ప్రతిక్షిపతి

వైషమ్యనైర్ఘృణ్యే ఇతిసూత్రఖండేన, నహీశ్వరో జగత్కా
రణభూతః వైషమ్యనైర్ఘృణ్యయోర్వజ్రలేపత్వాత్, దేవ ప్ర
భృతి స్తంబపర్యన్తరూపసృష్టిరుచ్చనీచభేదేన బహుధాదృశ్య
తే ఏతేషాంసుఖదుఃఖాది తారతమ్యంచ తద్వైషమ్యానుభూ
యతే, తథాచైతాదృశసృష్టింనిర్మిమాణస్యేశ్వరస్య బద్ధవ
ద్రాగద్వేషోపపత్త్యా, అపహతపాప్మత్వాదిశాస్త్ర ప్రతిప
న్నతద్గతపరిశుద్ధ్యాది ధర్మవిప్లవో దుర్ధరః, అత్యంతఘోర
తమదుఃఖకరణాత్పరదుఃఖాసహిష్ణుత్వరూప కృపా కారు
ణ్యాది ప్రతిబంధకాతి జుగుప్సితనైర్ఘృణ్యాపత్తేశ్చ, తస్మా
త్తత్పరిరక్షణాయ న జగత్కారణత్వమస్యేతి వక్తుంశక్యత ఇ
తి, తన్నిరాకరోతి నేత్యాదిసూత్రశేషేణ.

త్వత్పరికల్పిత పక్షపాతాత్మకే వైషమ్యనైర్ఘృణ్యే న
పరిశఙ్క్యేతే, కుతః, సాపేక్షత్వాత్. సృష్టివిషయీభూత దే
వాది తత్తద్వ్యక్తినిష్ఠ ధర్మాధర్మాత్మక కర్మాపేక్షత్వాత్
తద్వైవదర్శయంతి శ్రుతిస్మృతీ, ఏష హ్యేవ సాధుకర్మకా
రయతితంయమేభ్యోలోకేభ్య ఉన్నినీషతే, ఏషఏవాఽసా
ధుకర్మకారయతి, యమధోనినీషతే, సాధుకారీ సాధుర్భ
వతి పాపకారీ పాపోభవతి, పుణ్యః పుణ్యేనకర్మణా భవతి,
పాపః పాపేన కర్మణేతి, ఉపబృంహితంచ, భగవద్బాదరా
యణతాకపాదైః, నిమిత్తమాత్రమేవాసౌసృజ్యానాం సర్గ
కర్మణి ప్రధానకారణీ భూతాయతో వైసృజ్యశక్తయః, ని

మిత్తమాత్రం ముక్త్వైవనాన్యత్కించిదపేక్షతే నియతే తప తాంద్రేష్టస్వశక్త్యా- వస్తువస్తుతా, మిత్యాదినా, స్వశక్త్యా, స్వకర్మణైవ , దేవాదివస్తుతాప్రాప్తిరిత్యర్థః, తథాచ, సృష్టివిషయీభూత తత్తచ్చేతన నిష్ఠకర్మాత్మకశక్తిరేవ దేవాది వైచిత్ర్యహేతురితినిష్కర్షితార్థః, అత్రాయంభావః. యదీశ్వరో దేవాదికృత తత్తత్కర్మాద్యపేక్షామంతరా స్రష్టుమీష్టే, తదాత్వదుక్తదోషా పత్తిస్స్యాత్ నహి. తథాస ర్వజ్ఞస్సర్వశక్తి రీశ్వరఃకరోతి , తస్మాన్నప్రసక్త్యత ఇతి , అనుగృహీతంచశ్రీమచ్ఛంకరభాష్యే , ఈశ్వరస్తుప ర్జన్యవద్ద్రష్టవ్యః యథాహి . పర్జన్యోవ్రీహియవాదిసృష్టౌ సాధారణకారణంభవతి,వ్రీహియవాదివైషమ్యేతుతత్తద్బీజ గతాన్యేవాసాధారణాని సామర్థ్యాని కారణానిభ వన్తి. ఏవమీశ్వరో దేవమనుష్యాదిసృష్టౌ సాధారణకారణం భవతి, దేవమనుష్యాదివైషమ్యేతు తత్తజ్జీవగతాన్యేవాసా ధారణాని కర్మాణి కారణానిభవన్తి ఏవమీశ్వరస్సాపేక్షి. త్వాన్నవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాభ్యాందుష్యతీత్యంతేనేతి.

పునఃపూర్వపక్షీఉక్తహేతుంనిరాకరోతి . నకర్మా- విభాగాదితిచేదితిసూత్రభాగేన.

అత్రాయంభవతి, సదేవసోమ్యే ఇదమగ్రఆసీత్, ఏ కమేవాద్వితీయంబ్రహ్మ, నేహనానాస్తికించనేత్యాద్యబాధి తశ్రుతిబలేనసృష్టేః ప్రాగ్బ్రహ్మ వ్యతిరిక్తసజాతీయ విజా

తీయస్వగతభేదానాం నిషిద్ధత్వాదతః కర్తృత్వనాస్తితదభా
వాదేవ సర్వజ్ఞోఽపీశ్వరఃకథంతత్ప్రవర్త్యేతి . కించేతరేతరాశ్ర
యాచ్చతుర్వైవాద్యసృష్టిస్స్యాదతః పక్షపాతాది సంభవో
ఉపర్జనీయఇతి తద్భాష్యయతి, నానాదిత్వా, దిత్యాదినా,సం
సారస్యాది మత్వేత్వదుక్తదోషాపత్తిః నహితథా దృశ్యతే
అనాదిత్వాత్సంసారస్య, తత్కథమిత్యాకాంక్షాయామా
హ. ఉపపద్యతేచేతి, యుక్తియుక్తంహ్యేతత్, కాత్రయు
క్తిః యదిహ్యాదిమత్వం సంసారస్యాభవదిష్టత మంతర్హ్యాకా
రణకత్వాత్తస్య పునర్ముక్తానాం సంసారాపత్తిః ప్రసజ్యేత,
ధ్వంసస్యధ్వంసాంగీకారేధ్వస్తఘటోద్ధానవత్, అకృతాభ్యా
గమ కృతప్రణాశాదీన్యప్యవర్జనీయాని , అనేనజీవేనే, తిసృష్టి
ప్రతిపాదక శ్రుతిరప్యవగమయతి, సూర్యాచంద్రమ సౌధా
తాయథాపూర్వమకల్పయ, దితిశ్రుతిశ్చ, ఏతత్సర్వముక్తం
చతత్త్రైవాపకృత్, సృష్టేస్సాదిత్వేత్వాద్యశరీరస్యోత్పత్తిరే
వనసంభవతి. కారణాభావాత్. తస్యకర్మసాపేక్షితంచ వి
రుద్ధంతత్తచ్ఛరీరాత్ప్రాక్కర్మసంసర్గాభావాదత ఏతదన్యో
న్యాశ్రయపరిహారాయైవనిరుక్త సంసారస్యబీజాంకురన్యాయే
నానాదిత్వమకామేనాపిస్వీకరణీయమితి, సిద్ధాన్తిత యీంవద
ధానాం సమన్వయపూర్వక మేతన్నిగమయతి , సర్వధర్మో
పపత్తే, రితి, కారణత్వోపయిక సర్వధర్మాణామత్రైవోపప
త్తేస్తస్మాత్సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిమానయం సర్వేశ్వరఏవకార

ణం భవతీతి, అపిచ ఏతదధ్యాయతృతీయపాదస్థపరాయత్తా ధికరణేకరమీమాంసకమతాను సారేణజీవస్యైవకర్తృత్వ మంగీకార్యం అన్యథాచక్రకాదిదోషసద్భావా దిత్యాశయే నేశ్వర కర్తృత్వం నిషిధ్య నిరుక్తశ్రుతిభ్యఏవ సమాధాయ పునరపి వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాపాదనపూర్వకం పూర్వపక్షీకృత్య, కృతప్రయత్నే, త్యాదిసూత్రేణతన్నిరాసః కృతఃగ్రంథవిస్తరభయాన్నలిఖ్యతే, తస్మాదీశ్వరస్యన పక్షపాతాత్మక వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాపాదన మిత్యుత్తరమీమాంసాభాష్య కృతాం సర్వేషామాచార్యాణాం నిష్కంటకోయంపంథా ఇతిసర్వం రమణీయం. తథాచ. శ్రీమద్వ్యాకరణ శిరోమణి సూర్యనారాయణశాస్త్రిణో నిరుక్తశాస్త్రార్థమప్య విచార్యాత్యక్తనిహీనఖగోత్రకల్పజీవనిష్ఠసర్వగస్థిత పక్షపాతాత్మకవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదికం సర్వజ్ఞసర్వశక్తిమతిసర్వోత్కృష్టే సర్వేశ్వరేపరికల్ప్యతాదృశార్థమేవ సభాయాంప్రకటీచక్రుస్తస్మాదేతత్సర్వంవిదాంకుర్వన్తువిద్వాంసఇతిసర్వంసమంజసమ్. ఏతద్గ్రంథకర్త్రీ నైవాసినాపాతపట్టణం శ్రీరామాచార్యేణసాదరం విరచితోయం శ్లోకః.

శ్లో॥ శ్రీమన్నారయభూపతేర్నయమతేస్సింహాద్రిరాయప్రభో
స్సంస్థానేప్రవిరాజమానవిబుధానీకంముదంప్రాపయన్
శ్రీమాద్గల్యకులాంబుజాతతరణిర్వేదాన్తయుగ్మార్థద
శ్రీమద్వేంకటరంగదేశికమణిర్వాదార్థమిద్ధంవ్యధాత్. శ్రీ

10444